

ПРОФЕСІЙНИЙ САМОРОЗВИТОК ПЕДАГОГА ЯК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА КАТЕГОРІЯ

У статті професійний саморозвиток педагога заактуалізовано як взаємний вплив особистісних властивостей фахівця й соціокультурного середовища.

Ключові слова: професійний саморозвиток, педагогічна діяльність, особистість.

Проблема професійної самореалізації й саморозвитку привертає пильну увагу науковців різних галузей знання. Аналізуючи праці сучасних учених, ми дійшли висновку, що професійний саморозвиток актуалізується як взаємний вплив особистісних властивостей фахівця та соціокультурного середовища. Саме під впливом соціокультурного середовища формується особистість фахівця з прийнятними для нього нормативами професійної діяльності, комунікації, інтересами, корпоративними традиціями.

Мета статті – довести, що формування особистісних якостей фахівця відбувається безперервно й зрушення в настановах соціокультурного та професійного середовища не можуть не впливати на цілі професійного саморозвитку.

Феномен професійного саморозвитку вчені розглядають як інтегративну властивість, зумовлену рівнем володіння різноманітними видами педагогічної діяльності й прагненням до підвищення цього рівня, що забезпечує мобільність та адаптивні можливості соціальної й професійної сфери вчителя. У цьому плані значний інтерес становлять праці В. Алфімова, І. Беха, С. Гончаренка, М. Євтуха, Н. Ничкало, О. Пехоти, Г. Шевченко, в яких професійну діяльність педагога проаналізовано як механізм та інструмент відтворення, збереження й збагачення культури соціуму. У педагогічній літературі також глибоко досліджено професійні компетенції, структуру особистості викладача вищої школи (В. Болотов, О. Долженко, Є. Ісаєв, В. Слободчиков, Н. Шайденко). В. Андрієвська, Г. Балл, А. Волинець розглядають фактори, які приводять до зниження мотивації педагогічного саморозвитку викладачів вищої школи, а саме: навчальну перевантаженість, відсутність можливостей повноцінного відпочинку, падіння престижу й суспільного авторитету вчителя [1].

О. Пехота зауважує, що, на жаль, у сучасному ВНЗ недостатньо уваги приділено суто педагогічній складовій викладацької діяльності. В університетах не завжди повною мірою актуалізується система професійно-педагогічного саморозвитку викладача, його моральна й матеріальна зацікавленість у підвищенні рівня педагогічної майстерності [2].

Професійний саморозвиток учителя має специфічні риси порівняно з іншими категоріями фахівців. Особливий внутрішній світ учителя – найважливіший його професійний інструмент, у цьому специфіка професії вчителя. Ще раз підкреслимо, що, на відміну від більшості професій, індивідуальність, внутрішній світ учителя важливі не тільки як мета та засіб професійного саморозвитку, а і як інструментарій і цього розвитку, і професійної діяльності загалом. Специфіка професійної діяльності вчителя, на наш погляд, полягає в тому, що розвиток особистості учнів можливий лише за умови безперервного вдосконалення індивідуальності вчителя. Тобто не можна досягти мети формування особистісних

якостей, духовного світу учнів, якщо сам учитель не буде спрямовувати власну професійну діяльність на себе як на суб'єкта педагогічного впливу. На жаль, у сучасній школі (ми маємо на увазі і вищу, і загальноосвітню школи) розвиток власної індивідуальності як підґрунтя педагогічного саморозвитку не завжди виступають метою особистісного самовдосконалення. Без урахування індивідуальності вчителя не можливо організувати дотримання адміністративних наказів, концепцій, приписів. Будь-які педагогічні конструкції будуть ефективними лише за умови їх особистісного сприйняття, переосмислення та трансляції з позицій власного професійного досвіду. На тлі ігнорування розвитку індивідуальності вчителя неможливо сформувати індивідуальні якості учнів. Тільки системна координація цих взаємовпливових процесів сприятиме досягненню цілей навчання й виховання, а разом з тим і педагогічному саморозвитку вчителя.

Умови, за яких координація діяльності всіх учасників педагогічного процесу (ми маємо на увазі і самого вчителя, і учнівський колектив, і педагогічний колектив навчального закладу) буде сприяти педагогічному саморозвитку вчителя, ґрунтуються на об'єктивних можливостях процесу духовного збагачення, які забезпечують низку переваг порівняно з іншими формами й методами підвищення педагогічної кваліфікації. Серед цих умов ми б виділили, по-перше, наступність (кожний етап розвитку особистості відбувається на підґрунті стабілізації попередніх впливів, кожний наступний щабель у "будівництві" внутрішнього світу спирається на вже набутий особистісний досвід). По-друге, необхідна динамічність та адекватність педагогічних заходів, що забезпечується (і забезпечує) можливістю глибокого вивчення індивідуальних якостей суб'єкта впливу через близькі контакти в перебігу педагогічної діяльності порівняно з іншими видами діяльності. Третьою умовою є створення психологічно комфортної творчої атмосфери колективної взаємодії, що сприяє найповнішій реалізації потреб особистісного розвитку і учнів, і вчителів. Останньою, дуже важливою, умовою ми вважаємо актуалізацію позитивного життєвого досвіду вчителя як джерела його професійного саморозвитку.

Зауважимо, що специфіка педагогічної діяльності забезпечує можливості колективної взаємодії як умови розвитку професійної майстерності вчителя, через актуалізацію найбільш ефективного середовища розвитку духовності, через наслідування загальнолюдських норм і цінностей. Г. Шевченко наголошує, що в діалогічній формі спілкування суб'єктів освітнього процесу закладені потужні засади духовності як однієї з фундаментальних цінностей людства [3]. Саме загальнолюдські норми й цінності спричиняють найбільш вагомі зрушення у внутрішньому світі людини, у процесі спільної діяльності відбуваються та закріплюються етапи саморозвитку й самовдосконалення. Загальновідомо, що лише в колективній взаємодії (а не в індивідуальній діяльності) відбуваються найважливіші зміни особистісних якостей. А педагогічна діяльність переважно і проектується на основі різноманітних групових форм діяльності (це і метод мозкового штурму, і метод проектів, і ситуаційне моделювання тощо).

Зупинимось коротко на специфіці проблеми професійного саморозвитку викладача ВНЗ. На наш погляд, у професійному саморозвитку викладача як у науково-педагогічному феномені можна виділити низку складових, а саме: загальнокультурну, індивідуально-педагогічну та науково-предметну. Загальнокультурна складова професійного саморозвитку викладача характеризує його як носія й транслятора культурних норм і принципів, зумовлених ними соціокультурних цінностей та спрямувань. Індивідуально-педагогічна складова визначає гли-

бокі знання закономірностей психологічного й інтелектуального розвитку особистості викладача. Вона передбачає так звані педагогічні здібності, на яких ґрунтується успіх діяльності з організації групової взаємодії. Умовою розвитку цієї складової професійного саморозвитку викладача є широка фундаментальна освіченість і багатий внутрішній духовний світ.

На жаль, за сучасного рівня фінансового й матеріального забезпечення професійна діяльність викладача втрачає деякі важливі ціннісні орієнтири. Через надто жорсткі та доволі строкаті кваліфікаційні стандарти викладачі змушені більше орієнтуватися на навчальну (технократично спрямовану) діяльність на шкоду виховній діяльності (з розвитку особистісних і професійно значущих якостей майбутніх фахівців). Намагаючись “утриматися” в сучасному інформаційно-комунікаційному середовищі, у новій системі господарських зв'язків вища школа може набути характерних рис комерціалізованих навчальних закладів, втратити роль центру культури, науки й освіти.

До того ж і зміст навчальних дисциплін частіше буває зорієнтованим на забезпечення “товарності” професійних знань на ринку праці, а не на духовний та інтелектуальний розвиток студента. Втім, вища школа несе відповідальність перед суспільством не тільки за професійну підготовку, а й за громадське виховання, соціокультурний рівень майбутньої інтелектуальної еліти [2].

Безумовно, відбуваються й прогресивні процеси в сучасній професійній освіті. Це і демократизація освіти (відхід від авторитарності державного керівництва, і розширення прав навчальних закладів); визнання важливості гуманізації та гуманітаризації освіти (очевидне розширення циклу гуманітарних і соціально-економічних дисциплін); подолання ідеологічного догматизму; суттєва зміна державних стандартів вищої освіти в Україні. На тлі цих процесів народжуються специфічні вимоги до організації педагогічної діяльності, з яких випливають і нові специфічні цілі професійного саморозвитку викладачів.

Зауважимо, що в рамках нових освітніх стандартів відбувається очевидна уніфікація навчального часу з різних спеціальностей, яка з 2007 р. супроводжується скороченням до 30 год аудиторних занять на тиждень і збільшенням самостійної роботи студентів до 24 год. Водночас самостійна робота не передбачає форм проміжного контролю й найчастіше кінцевого контролю за її результатами, і майже не враховується в плануванні навчального навантаження викладача. Отже, викладач, який організовує самостійну роботу, може здійснювати її тільки за рахунок свого особистого часу. До того ж існує очевидна суперечність між нормативними формами звітності підрозділів університету (враховується кількість захистів докторських і кандидатських дисертацій, наукових публікацій тощо) та відсутністю якісних показників і критеріїв діяльності викладача. Педагогічна діяльність оцінюється позитивно не через саму діяльність педагога, а через видання навчально-методичної літератури. Це викликає суперечності між оцінюванням наукової та педагогічної діяльності викладача й не може не впливати на результати навчально-виховного процесу.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що професійний саморозвиток викладача є складною вмотивованою діяльністю, яка суттєво визначає цілісний життєвий контекст особистості, на якому й ґрунтується цілеспрямована організація науково-предметного матеріалу, духовного світу, інтелектуальної діяльності, загальнокультурного розвитку.

Список використаної літератури

1. Андрієвська В.В. Діалогічна взаємодія партнерів у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи: книга для вчителя / В.В. Андрієвська, Г.О. Балл, А.Г. Волинець. – К. : ІЗМН, 1997. – 136 с.
2. Пехота О.М. Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя : монографія / О.М. Пехота, А.М. Старева. – Миколаїв : Іліон, 2005. – 272 с.
3. Шевченко Г.П. Проблемы образования и воспитания студенческой молодежи в эпоху постмодернизма / Г.П. Шевченко // Духовність особистості: методологія, теорія і практика : зб. наук. пр. – Луганськ : Вид-во Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля, 2011. – Вип. 3 (44). – С. 200–209.

Стаття надійшла до редакції 21.09.2012.

Дзундза А.И. Профессиональное саморазвитие педагога как научно-педагогическая категория

В статье профессиональное саморазвитие педагога актуализируется как взаимодействие личностных качеств специалиста и социокультурной среды.

Ключевые слова: *профессиональное саморазвитие, педагогическая деятельность, личность.*

Dzundza A. Professional self-development of the teacher as scientific and educational category

A professional self-development of a teacher is updated in the article as the interaction of personal qualities of professional and cultural environment.

Key words: *professional self-development, teaching activities, personality.*